શ્રી જૈન શ્વેતામ્બર કૉન્ફરન્સના

પંદરમા અધિવેશનના પ્રમુખસ્થાનેથી

પારેખ છોટાલાલ ત્રીકમલાલ વકીલ

નું

ભાષણ

मङ्गलं भगवान् वीरो, मङ्गलं गौतम प्रभुः ।

मङ्गलं स्थूलभद्राद्या, जैनधर्मोऽस्तु मङ्गलं ॥

સ્થળ:—
ગાળા, કાઠિયાવાડ
૧૯૪૦

ચતુરદાસ રાયચંદ.
મણીલાલ જેમલ શેઠ. વગેરે
મંત્રીઓ, સ્વાગત સમિતિ.

વ્હાલા સ્વધર્મી ભાઇઓ તથા બહેનો અને માનવંતા મહેમાનો.

આ અધિવેશનના પ્રમુખ તરીકે મારી વરણી કરવા માટે સ્વાગત સમિતિનો તથા એ વરણી સ્વીકારવા માટે આપ સર્વ પ્રતિનિધિઓનો કેવળ ઉપચારથી નહિ પણ અન્તઃકરણના સાચા ભાવથી હું ઉપકાર માનું છું.

અંગત કથા—

આ વરણી સંબંધમાં અહિં કાંઇક કહેવું હું ઉચિત સમજું છું. અગાઉનાં અધિવેશનોના પ્રમુખોની શ્રીમન્તાઇ, શક્તિ, સાધન અને સ્થાન વિગેરેની યોગ્યતાનો વિચાર કરતાં મારામાં એવી કશી પણ યોગ્યતા નથી. હું તો એક સાધારણ સ્થિતિ, બુદ્ધિ અને શક્તિવાળો અદનો માણસ છું. હું વિદ્વાન પણ નથી; ફક્ત ડીસ્ટ્રીકટકોર્ટનો વકીલ છું. મારી જીંદગીનો મોટો ભાગ મેં મારા વતન વીરમગામમાં ગાળેલ છે. અને છેલ્લા સાત વર્ષથી હું અમદાવાદમાં વકીલાત કરૂં છું. મારા ધર્મિષ્ઠ પિતા કે જેમનો હું અનેકશઃ રૂણી છું તેમણે મને જે કેટલાક સારા સંસ્કાર આપેલા તે મારી મુડી છે. અને તેનાથી આપ જે કાંઈ મને જુઓ છો તે હું છું. સમાજના વિવિધ પ્રશ્નોમાં મને રસ છે અને આપણી કૉન્ફરન્સ સંસ્થા પ્રત્યે મને મમત્વ અને પક્ષપાત છે, અને મારામાં શુભનિષ્ઠા, મધ્યસ્થતા તથા કાંઇક હીંમત છે એમ સમજીને કંઇક તટસ્થ રહેલા વર્ગના પ્રતિનિધિ તરીકે મને આ સ્થાન માટે પસંદ કરવામાં આવ્યો હશે, એમ હું માનું છું અને તે વર્ગના એક સામાન્ય પ્રતિનિધિ તરીકે હું મારા વિચારો રજુ કરવા પ્રયત્ન કરીશ અને તમારી પસંદગીને હું

યોગ્ય નીવડું એવી મારી પ્રાર્થના છે. મારી મર્યાદાઓનું મને પુરૂં ભાન છે, અને તેનો વિચાર કરતાં આવું મહત્વવાળું સ્થાન સ્વીકારવું એ મારા માટે એક મોટું સાહસ જ ગણાય. પણ આ પદ સ્વીકારવાનું જ્યારે મને આગ્રહપૂર્વક આમંત્રણ કરવામાં આવ્યું ત્યારે મેં એટલો જ વિચાર કર્યો કે આ સ્થાનની જવાબદારીને પહોંચી વળવા માટે મારામાં પુરી લાયકાત છે કે નહિ એ વિચારને બાજુએ રાખીને કોઈ પણ દિશાએથી સેવાની માંગણી જ્યારે આવી ઉભી છે, ત્યારે મારે મારી શક્તિ અનુસાર સેવા આપવી જ જોઇએ એમ સમજીને તેમજ માણુસ માત્ર અલ્પ છે, છતાં શુભ નિષ્ઠા, શુભ પ્રયત્ન અને અનેક ભાઇ બહેનોના સહકાર વડે અનેક સારાં પરિણામો નિપજાવવામાં અલ્પ લેખાતી વ્યક્તિ પણ બળવાન નિમિત્ત બની શકે છે એવી શ્રદ્ધાથી મેં આ જવાબદારીનો સ્વીકાર કરેલ છે. હું આપ સર્વ પાસે માંગણી કરૂં છું અને આશા રાખું છું કે આપ સર્વ મારી ઉણુપોને નિભાવી લેશો અને મારી ફરજ બજાવવામાં મને પુરો સહકાર આપશો. મારી ફરજ યોગ્ય અને સંતોષકારક રીતે બજાવવામાં જોઇતી બુદ્ધિ, શક્તિ અને અનુકૂળતા મને અર્પે એવી શાસનદેવ પ્રત્યે હું પ્રાર્થના કરૂં છું. મારા અને આપ સર્વના સહકારી પ્રયત્નના પરિણામે કેટલાક સમયથી ડુબી રહેલું કૉન્ફરન્સનું નાવ ઉંચું આવે, આજની નિષ્ક્રયતા અને ઉદાસીનતા દૂર થાય અને કૉન્ફરન્સ એક પ્રાણુવાન સંસ્થા બનીને સમાજને પ્રગતિના માર્ગે દોરવાનું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરે તો હું તેને મારા જીવનની એક ધન્યમાં ધન્ય ઘડિ માનીશ.

અવસાન નોંધ—

મારી આટલી અંગત વાત પતાવીને આપણી કૉન્ફરન્સની આજની પરિસ્થિતિ અને અન્ય પ્રાસ્તાવિક પ્રશ્નો ઉપર હું આવું તે પહેલાં છેલ્લું અધિવેશન મુંબઈ ખાતે ઇ. સ. ૧૯૩૪ મળ્યું ત્યારથી આજ સુધીમાં જૈન સમાજની અગ્રેસર ગણાતી જે જે

વ્યક્તિઓ પરલોકવાસી થઈ ગઇ છે તેમની નોંધ લેવી ઘટે છે. (સમ્પૂર્ણ નોંધ વખતસર નહિ મળી શકવાથી અહિં છાપી શકાઇ નથી)

કૉન્ફરન્સના કારાવાસી કાર્યકર્તાઓ—

આજની અધિવેશનમાં રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ઉપસ્થિત કરેલી વાણી સ્વાતંત્ર્યને લગતી–સત્યાગ્રહની લડતમાં સામેલ થવા માટે કારાવાસી બનેલી શ્રી. મણિલાલ જેમલ શેઠ અને શ્રી. પોપટ લાલ રામચંદ શાહની ગેરહાજરી આપણને ખૂબ જણાઇ આવે તેવી છે. શ્રી. મણિલાલ જેમલ શેઠે તો આ નિંગાળા અધિવેશનને પાર પાડવાની આખી જવાબદારી માથે ઉપાડેલી અને આજે આપણે અહિં મળી શકયા છીએ અને આ અધિવેશન શકય બન્યું છે એ તેમની જ હીંમત અને કાર્ય શક્તિને આભારી છે. શ્રી. પોપટલાલ રામચંદ શાહ મહારાષ્ટ્રના એક સુપ્રસિદ્ધ જૈન કાર્યકર્તા છે અને કૉન્ફરન્સ વિષેનું તેમનું મમત્વ બહુ જાણીતું છે. આ બન્ને ભાઇઓએ આપણી કૉન્ફરન્સ કરતાં પણ અતિ મહાન સંસ્થાના આદેશને માન આપીને જેલવાસ સ્વીકાર્યો છે તેમને આપણે જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો ઓછો છે.

કૉન્ફરન્સની ઉત્પત્તિ અને ભૂતકાળ—

હવે આપણે આપણી કૉન્ફરન્સનો વિચાર કરીએ. આ કૉન્ફરન્સની ઉત્પત્તિ ઈ. સ. ૧૯૦૨માં એટલે આજથી ૩૮ વર્ષ પહેલાં થયેલી છે. આ કૉન્ફરન્સનું પ્રથમ આધવેશન મારવાડમાં ફળોધી તીર્થ ખાતે આ કૉન્ફરન્સના પિતા સમાન લેખાતા શ્રી. ગુલાબચંદજી ઢઢ્ઢાની રાહબરી નીચે ભરવામાં આવેલું ત્યાર બાદ ઉત્તરોત્તર વધારે ને વધારે ભવ્ય અધિવેશનો ભિન્ન ભિન્ન સ્થળે ભરાયાં અને તેમાં તે વખતના આગેવાન શેઠીઆઓ તેમજ વિદ્વાનો સારા પ્રમાણમાં ભાગ લેતા. આ સંસ્થા શરૂઆતનાં વર્ષોમાં સારા પ્રમાણમાં ફાલી ફુલી છે અને જૈન સમાજમાં સારૂં સ્થાન મેળવ્યું છે. અધિવેશન પ્રસંગે પ્રતિનિધિઓ તેમજ પ્રેક્ષકો

સારી સંખ્યામાં હાજર થતા તેમજ મોટી મોટી રકમની સખાવતો જાહેર કરવામાં આવતી. આમ એક વખત આ કૉન્ફરન્સની સંસ્થાનું આખા જૈન સમાજ ઉપર સારૂં પ્રભુત્વ હતું અને સમાજને પણ આ સંસ્થા ખૂબ ઉપયોગી સેવા આપતી.

કૉન્ફરન્સની આજની પરિસ્થિતિ

આજે એ સ્થિતિ રહી નથી. આજે કૉન્ફરન્સ વિષે લોકોનો ઉત્સાહ અતિ મન્દ દિસે છે. કેટલાક સ્થળોએ કૉન્ફરન્સના પ્રશ્ન ઉપર પક્ષો પડી ગયા છે. કૉન્ફરન્સનાં અધિવેશનો બહુ જ લાંબા ગાળે ભરાય છે. આ અધિવેશનો ભરવા માટે બહુ જ ઓછાં સ્થળો ઉત્સુક જોવામાં આવે છે. આજે મુંબઇની કાર્યવાહી સમિતિ મુંબઈમાં અવાર નવાર મળે છે અને જાણે કે કૉન્ફરન્સને જીવતી રાખે છે. તેની ચાલુ પ્રવૃત્તિઓમાં પણ એજ્યુકેશન બોર્ડની ધાર્મિક પરીક્ષાઓ અને કેળવણી પ્રચાર સમિતિ તરફથી કેટલાંક કેન્દ્રોનો કેળવણીના કાયદા માટે અપાતી મદદો અને ગ્રાહકોની પુરતી સંખ્યાના અભાવે મોટી ખોટ આપતું 'જૈન યુગ' જેવું એક સાધારણ પાક્ષિક પત્ર સિવાય બીજું કશું વિશેષ જોવામાં આવતું નથી. આવી સ્થિતિએ પહોંચવાના કારણોની વિગતમાં હું ઉતરવા નથી માંગતો કારણ કે એવી દોષવહેંચણી વિનાકારણની ચર્ચા અને તકરાર ઉભી કરે એવો ભય રહે છે. પણ આજે આ સ્થિતિ છે. હવે આપણે શું કરવું છે? આ સંસ્થાને આપણે ચલાવવી છે કે બંધ કરવાની છે? આ સંસ્થામાં સમાજને પ્રગતિના માર્ગે લઇ જવા માટે કશી ઉપયોગીતા રહી છે કે નહિ? સમાજને આ સંસ્થાની જરૂર છે કે નહિ? આ બધા પ્રશ્નોનો નીકાલ લાવવા આજે આપણે આટલા લાંબા ગાળે એકત્ર થયા છીએ.

કૉન્ફરન્સની હસ્તિ જરૂરની છે તે આ વિચારથી પણ આપને જણાશે.

ધાર્મિક, સામાજીક અને શિક્ષણ આદિ સંબંધી પ્રશ્નોનો વિચાર કરનારી અને તેને જૂની ઢબે અમલમાં મૂકનારી સ્થાનિક

સંસ્થાઓ હતી. છતાં નવીન રાજતંત્ર અને નવીન યુગને પરિણામે નવેસરથી ઊભા થતા પ્રશ્નો વિચારવા અને સામાન્ય લોકમત કેળવવા તથા જૂની સંસ્થાઓમાં આવશ્યક નવું વિચાર બળ મેળવવાના હેતુથી કોન્ફરન્સની સ્થાપના થયેલી. અને તે જરૂરીયાત હજુ જેવીને તેવી જ છે એટલું જ નહીં પણ વધારે છે.

વળી કૉન્ફરન્સની હસ્તિ બીજી રીતે પણ જરૂરી છે. કેમકે તેમાં પ્રાન્ત, જ્ઞાતિ, ભાષા, ગચ્છ અને તેવા બીજા કશા ભેદને અવકાશ ન હોવાથી મૂર્તિપૂજક માત્ર મળી શકે છે. કૉન્ફરન્સ સિવાય આખા શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સમાજને ગમે તે પ્રશ્ન પરત્વે એકત્ર મળવાની તક આપે એવી કોઇ બીજી સંસ્થા હસ્તીમાં ન હતી અને નથી.

કૉન્ફરન્સની હસ્તી જૂના તથા નવા બળોના જરૂરી મિશ્રણની પ્રતીકરૂપ હોવાથી એના વિષે અનાદર, ઉપેક્ષા કે વિરોધ ધારણ કરવો કોઇપણ જૈનને માટે યોગ્ય નથી.

આમ તર્કને આગળ રાખીને વિચારીએ તો સૌકોઇ કબુલ કરશે કે આવડો મોટો જૈન સમાજ અને તેના અનેક અંગત પ્રશ્નો–આવા સમાજના પ્રતિનિધિઓ અવારનવાર મળે અને જૈન સમાજને લાગુ પડતા પ્રશ્નોનો યોગ્ય વિચાર કરે, તે સંબંધમાં જરૂરી યોજનાઓ ઘડીને તેનો અમલ કરે એ જેટલું ઇષ્ટ છે તેટલું જ આવશ્યક છે. પણ આટલા તર્ક કે વિચારથી કોઈ સંસ્થા પ્રાણવાન બની શકતી નથી. એ માટે તો એ સંસ્થાના કાર્યને આગળ ધપાવવા માટે **સમય તેમ જ શકિતનો પુરો ભોગ આપતા–સમાજના વિશ્વાસપાત્ર કાર્યકર્તાઓ જોઇએ.** આપણી મોટામાં મોટી મુડી અહિંજ છે. આપણને સ્થાનિક કાયકર્તાઓ મળી શકે છે, પણ કોન્ફરન્સનો ગામેગામ પ્રચાર કરવા માટે માત્ર એક જ કામને વરેલા કાર્યકર્તાઓનો આપણે ત્યાં અભાવ છે. આવા કાર્યકર્તાઓ મેળવવાની સંભાવના રાખી શકાતી હોય તો આ સંસ્થાને જીવતી રાખવાનો અર્થ છે; નહિ તો જે છે તેની

તે સ્થિતિમાં આ સંસ્થા ચાલ્યા કરે તેનો મારી દૃષ્ટિએ મને બહુ અર્થ દેખાતો નથી. કૉન્ફરન્સની માત્ર બુદ્ધિથી સ્વીકારાયેલી ઉપયોગીતા એક વસ્તુ છે; તેને ગતિમાન અને પ્રાણવાન કરે તેવા કાર્યકર્તાઓ મેળવવા બીજી જ વસ્તુ છે. આજે આપણે નિંગાળા જેવા એકાન્ત શાન્ત સ્થળે ઘણા લાંબા વખતે એકત્ર થયા છીએ. આજે આપણી સામે કોઇ તકરારી પ્રશ્ન કે વિષય નથી. આ કૉન્ફરન્સમાં સૌ કોઇ સરળતાથી ભાગ લઇ શકે તે માટે આ કૉન્ફરન્સમાં ચર્ચવાના વિષયોની પણ મર્યાદા બાંધવામાં આવી છે. આજે એકત્ર થયેલા ભાઈ બહેનો કોઈ એક જ પક્ષના કે વર્ગના છે એમ માનવાને કારણ નથી. આજે આપણે સૌ નિખાલસપણે ચર્ચા કરીએ; આજે આપણે સંસ્થાની કંગાલ સ્થિતિ કબુલ કરીએ; આજે આપણા પૂર્વગ્રહોને આપણે બાજુએ મુકીએ, આપણે જ્યાંથી ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરીને ગણીએ; આપણી શક્તિ મર્યાદા વિષે પણ આત્મવંચના ન કરીએ; આપણી સંસ્થાની જીવનદોરી લંબાવવી કે નહિ અને તેને પ્રાણવાન બનાવવી કે નહિ તેનો વિચાર કરીએ. એક બાબતનો નિશ્ચય કરીએ કે આજની રગશીઆ ગાડા જેવી કૉન્ફરન્સની સંસ્થાનો અન્ત આવવો જ જોઇએ. કાંતો બંધ કરીએ; કાંતો ત્વરિત ગતિએ આગળ ચલાવીએ.

બંધારણનો પ્રશ્ન—

આ વિચાર કરતાં આપણી સંસ્થાના બંધારણનો પ્રશ્ન પણ સામે આવીને ઉભો રહેશે. એ બંધારણ કાળજુનું છે. તે બંધારણની આખી રચના સંઘને કેન્દ્રમાં રાખીને કરવામાં આવી છે. આજે કેટલા સંઘો પોતપોતાના પ્રતિનિધિઓ ચુંટીને મોકલે છે. વળી આ સંઘો કૉન્ફરન્સના કરેલા ઠરાવોનો અમલ કરવાને બંધાયલા છે ખરા ! આ સંઘો રીતસર ચુંટીને પ્રતિનિધિઓ ન મોકલતા હોય તો તેમના સ્થાને બીજી કોઇ રચના કરવાની જરૂર છે કે નહિ ? આવી કોઇ નવી રચના સ્વીકારવામાં આવે

તો તેનો અમલ કરવા માટે શું અને કેવો પ્રબંધ થઇ શકે તેમ છે ? આ કૉન્ફરન્સના અસ્તિત્વ અને આયુષ્ય સાથે નિકટ સંબંધ ધરાવતી આવી અનેક બાબતોનો આજે આપ સર્વ પ્રતિનિધિઓ-એ નિર્ણય કરવાનો છે. મારા ભાગે જે કાંઇ જવાબદારી આવશે તેને પહોંચી વળવાને હું તૈયાર છું, પણ એક પ્રમુખથી કોઈ સંસ્થા પ્રાણવાન બની શકતી નથી. તે માટે તો આપ સર્વનો પુરો સહકાર જોઇએ. એ આપવા આપ સર્વ તૈયાર છો ? આપ ફોગટની હા પાડો એ હું જરા પણ નથી માંગતો. એ કરતાં આપણી આજની કમજોરી કબુલ કરીએ અને આ સંસ્થાને હાલ તુરત બંધ કરવાનો નિર્ણય કરીએ એ વધારે ઈચ્છવા યોગ્ય છે. એવા નિર્ણયથી હું નારાજ નહિં થાઊં. અહિં એકમેકને ખોટો સધિયારો આપીએ અને અહિંથી છુટા પડતાં તમે તમારે ઘેર અને હું મારે ઘેર એ સ્થિતિ કરતાં સંસ્થાનું પ્રામાણિક વિસર્જન વધારે આવકારદાયક છે. આવા વિસર્જનથી હું જરા પણ નાખુશ થઇશ એમ આપ ન માનશો. કારણ કે એવા વિસર્જનમાંથી પણ ઘણી વાર કોઇ પ્રાણવાન સંસ્થા ઉભી થાય છે એવો મારો અનુભવ છે.

કેળવણીનો પ્રશ્ન: કેળવણી પ્રચાર સમિતિ—

આપણા અધિવેશન સમક્ષ ત્રણ બાબતો મુખ્યપણે ચર્ચવાની છે. તેમાંથી બંધારણનો પ્રશ્ન આપણે વિચાર્યો. હવે કેળવણી પ્રચારનો પ્રશ્ન વિચારીએ, આ સંબંધમાં કૉન્ફરન્સની કાર્યવાહક સમિતિ તરફથી એક યોજનાનો અમલ થઇ રહ્યો છે અને તે યોજનાએ પોતાના મર્યાદિત પ્રદેશમાં સારૂં અને સ્તુતિપાત્ર કામ કર્યું હોય એમ તેના વૃત્તાન્ત ઉપરથી માલુમ પડે છે. આ યોજના શ્રીમાન કાન્તિલાલ ઈશ્વરલાલની રૂ. ૨૫૦૦૦)ની ઉદાર સખાવત ઉપર ઉભી કરવામાં આવી હતી. આ રકમ હવે લગભગ ખલાસ થવા આવી છે અને તેથી જો વિશેષ સહાયતા ન મળે તો ચાલુ વર્ષ સાથે એ યોજના બંધ કરવી પડે તેમ લાગે છે.

જૈન કેમના શ્રીમાનોનું આ બાબત તરફ હું ખાસ ધ્યાન ખેંચ-વાની રજા લઉ છું. આજે એ કેળવણી પ્રચાર સમિતિ તરફથી પચ્ચાસ સ્થાનિક સમિતિઓ ઉભી કરવામાં આવી છે તેમાં પચ્ચીસ સમિંતિઓ પુરા વેગથી કાર્ય કરી રહી છે. અને પ્રસ્તુત યોજનાનો પુરો લાભ ઉઠાવી રહી છે. આ યોજનાના વિસ્તાર પાછળ કૉન્ફ-રન્સનો પણ વ્યાપક પ્રચાર સમાયલો છે.

શિક્ષણુ સંસ્થાઓનો માહીતી સંગ્રહ—

આ ઉપરાંત કેળવણીની દિશાએ બીજું ઘણું કરવા યોગ્ય છે અને થઈ શકે તેમ છે. આપણે ત્યાં કેળવણીની અનેક સંસ્થાઓ કામ કરી રહી છે. કેટલીક સંસ્થાઓ વિદ્યાર્થીઓને કેવળ રહેવા ખાવાની સગવડો આપે છે, કેટલીક માત્ર શિક્ષણ પ્રદાનનું કાર્ય કરેં છે, જ્યારે એવી પણ કેટલીક સંસ્થાઓ છે જે બન્ને કાર્ય કરે છે. આ ઉપરાંત જુદા જુદા ક્ષેત્રમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને મદદ આપવા માટે કેટલીક શિષ્યવૃત્તિઓનાં ફંડો પણ પડેલાં છે. આ બધાંની વિગતવાર માહીતી આપતું પત્રક કૉન્ફરન્સ તૈયાર કરાવે એટલું જ નહિ પણ આ બધી સંસ્થાઓને કેન્દ્રિત કરે એવું કોઈ તંત્ર ઉભું કરવામાં આવે તો તેથી કોમની બહુ ઉપ-યોગી સેવા થઇ શકે તેમ છે.

ઔદ્યોગિક શિક્ષણ—

આપણી સામે ઔદ્યોગિક શિક્ષણનો પ્રશ્ન અણ ઉકેલ્યો પડેલો છે. આપણી કોમનો મુખ્ય વ્યવસાય વ્યાપાર છે. આપણી કોમના અનેક શ્રીમાનો હસ્તક અનેક કારખાનાંઓ, મીલો તેમજ ફેક્ટ-રીઓ ચાલે છે પણ તે પાછળ આપણી દૃષ્ટિ વ્યાપારની છે. તે કારખાનાંઓ ચલાવનાર બીજા જ કોઇ હોય છે. તેમાં મજુરી કરનાર પણ જૈનેતરો હોય છે. એનો અર્થ એ થયો કે ઉદ્યોગ શિક્ષણની બાબતમાં આપણે તદ્દન પછાત છીએ. આ બાબત આપણે ખૂબ વિચારવા જેવી છે. કાળ બદલાતો ચાલે છે

વ્યાપારનું સ્થાન ઉદ્યોગ લઈ રહેલ છે અને મેતાનું સ્થાન મજુર લઇ રહેલ છે. વ્યાપારી અને મેતાનો જીવનકલહ વધારેને વધારે કષ્ટમય બનતો જાય છે; યંત્રસંચાલક અને મજુરનો રોટલો સહીસલામત છે. આપણી પ્રજાને હવે ઉદ્યોગ અને હાથમજુરી તરફ વાળવાની ખાસ જરૂર છે. આ દિશાએ વધાયોજના ખાસ વિચારવા જેવી છે. વહેલું મોડું દેશના સમગ્ર શિક્ષણને તે દિશા તરફ વળ્યા સિવાય છુટકો નથી. આપણા શ્રીમાનો આ ધોરણુ ઉપર નવી નવી શિક્ષણ સંસ્થાઓ ઉભી કરવાને ઉદ્યુક્ત બને તો જૈન સમાજને તેમજ આખા દેશને કેટલો લાભ થાય?

ધાર્મિક શિક્ષણ—

ધાર્મિક શિક્ષણ ખાસ આજે શોચનીય સ્થિતિમાં પડેલું છે. તે વિષયમાં જનતાનો રસ ઘટતો જાય છે. ધર્મ સાહિત્ય આપણો અમૂલ્ય ખજાનો છે. કેટલાંય વર્ષો પહેલાં એક વખત કાશીમાં યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા આ ક્ષેત્રમાં સારૂં કામ કરતી હતી. આજે એવી કોઇ સંસ્થા અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી. પ્રાચીન માગધી તેમજ સંસ્કૃત ભાષા તેમજ સાહિત્યના અધ્યયનને ઉત્તેજન આપવાની ખાસ જરૂર છે. અમદાવાદ કે એવા કોઈ મધ્યવર્તી સ્થળે આવી કોઈ સંસ્થા ઉભી થઇ ન શકે?

ખરી કેળવણી કઈ?—

જૈન ધર્મની સંસ્કૃતિનું મૂળ અહિંસા, સંયમ અને તપ છે. આ સંસ્કૃતિને વફાદાર રહેનારી કેળવણી એ જ ખરી કેળવણી છે. તે સિવાય પશ્ચિમની ઉછીની લીધેલી કેળવણી પદ્ધતિથી આપણો કદિ ઉદ્ધાર થવાનો નથી વિવેક વગરના અનુકરણથી મનુષ્યમાં રહેલ સહજ શક્તિનો વિકાસ થતો નથી પણ નાશ થાય છે. આજે કેળવણી અને કળાના નામે આપણી ખોટી હાજતો અને વિલાસિતાનું પોષણ થાય છે અને તેથી આત્માનો અધઃપાત થાય છે. તે કેળવણી કે કળા નથી પણ તેનો આભાસ માત્ર છે.

બેકારી-આગળની સ્થિતિ—

આપણી જૈન પ્રજા વ્યાપારી પ્રજા છે. જુના કાળથી માંડીને હિંદુસ્થાનનો મોટો વ્યાપાર જૈનોના હાથમાં હતો. વ્યાપાર અર્થે જૈન વ્યાપારીઓ વહાણો ભરીને પરદેશ જતા અને અઢળક સંપત્તિ આ દેશમાં લઈ આવતા. નાના મોટા ગામોમાં વસતી જૈન પ્રજા મોટા ભાગે ખેડુતોને અને બીજાઓને નાણાં ધીરવાનું કામ કરતી હતી અને મોટા શહેરોમાં શરાફોનું કામકાજ કરતી હતી.

આજની પરિસ્થિતિ—

હવે હાલની સ્થિતિનો વિચાર કરીએ તો માલુમ પડે છે કે આપણો ઘણો ખરો વ્યાપાર બીજાઓના હાથમાં ગયો છે. અને દિવસે દિવસે આપણી પ્રજાની બેકારી વધતી જાય છે. ગામડાંઓના જે જૈન વ્યાપારીઓ મહાજન અને પ્રતિષ્ઠિત શાહુકાર ગણાતા હતા તેઓ આજે નિર્ધન અને કંગાળ હાલતમાં આવી ગયા છે. ગામડાઓનો ધંધો ભાંગી પડયો છે. અને તેથી બેકારોની સંખ્યા વધી ગઇ છે. હું વીસથી પચ્ચીશ હજારની વસ્તીવાળા એક ગામનો વતની છું. અને તાલુકામાં જ મોટે ભાગે મેં વકીલાત કરી છે. ઉપર વર્ણવેલી સ્થિતિ માત્ર કાલ્પનિક નથી પણ મારા અનુભવની છે.

દક્ષિણ ખેડુત રાહત કાયદો—

દક્ષિણ ખેડુતરાહતનો કાયદો જે પહેલાં માત્ર મુંબઈ ઇલાકાના દક્ષિણ વિભાગને જ લાગુ પડતો હતો તે સને ૧૯૦૫ ની સાલથી ઉત્તર વિભાગને લાગુ પાડવામાં આવ્યો છે અને તેથી વ્યાપારીઓને ખૂબ નુકશાન વેઠવું પડયું છે અને ધીરધારનો ધંધો કમી થતો ગયો છે. તેમાં વળી છેલ્લાં દશ વર્ષથી તો અનિયમિત અને ઓછા વરસાદને લીધે ખેતીનો પાક ઘણો ઓછો ઉતરે છે અને તેથી ખેડુતોની સ્થિતિ બગડેલ છે અને તેના પરિણામે લેણદારોની સ્થિતિ પણ ઘણી જ બગડેલી છે. વળી વ્યાપારમાં પણ કંઈ કસ રહ્યો નથી. મોટી મોટી દેશી અને પરદેશી પેઢીઓએ નાના વ્યાપારીઓનો

વ્યાપાર ભાંગી નાખ્યો છે. આજે અનેક ધંધાઓ પાયમાલ થયા છે અને ખર્ચો ઘટવા જોઇએ તે હાલના જમાનાની અસરના લીધે ઘટી શકયા નથી. આનું પરિણામ બહુ દુઃખદ આવ્યું છે. નાનાં ગામડાંઓના જૈન વ્યાપારીઓ ભાંગી ગયા છે અને મોટા ગામના વ્યાપારીઓને કાંઇક ધંધો રહ્યો છે તો તેની સાથે જ્યાં ત્યાં સટ્ટો ચાલુ થઇ ગયો છે. આનું પરિણામ વધારે ને વધારે પાયમાલીમાં આવી રહ્યું છે.

જૈન ભાઇઓની વસ્તીનો મોટો ભાગ ગરીબ સ્થિતિનો છે અને તેમની સ્થિતિ એ જ જૈન સમાજની સ્થિતિની સાચી પારાશીશી છે. અમદાવાદ, સુરત, મુંબઇ કે કલકત્તા જેવા મોટા શહેરોમાં જે ધનિક જૈનો વસે છે તે વસતીના પ્રમાણમાં ગણ્યા ગાંઠ્યા છે અને તેમનાથી જૈનોની સ્થિતિનો ખ્યાલ કરવો તે ભુલભર્યો છે. વળી આજે અશિક્ષિત માફક શિક્ષિત બેકારોની સંખ્યા પણ મોટી છે અને તેમનો પ્રશ્ન પણ ભારે મુંઝવનારો છે.

આ બેકારી બીજી કોમોમાં પણ વ્યાપેલી છે એ ખરૂં પણ આપણી કોમ એકલી વ્યાપારી કોમ. શારીરિક મહેનત મજુરી તરફ આપણું મૂળથી દુર્લક્ષ્ય છે અને આપણી રહેણી કરણી બીજા કરતાં વધારે ખર્ચાળ છે તેથી આપણી કોમના ભાઈઓ બેકારીના વધારે ભોગ થઇ પડ્યા છે. માટે દેશની સર્વસામાન્ય સ્થિતિ ઉપરાંત આપણી કોમની આ વિશેષ હકીકત બેકારી ટાળવાના બળવત્તર ઉપાયો માંગી રહેલ છે.

બેકારી નિવારણના ઉપાયો—

બેકારી નિવારણ માટે કોઈને કોઈ વ્યવહારૂ પગલાં લેવાની જરૂર છે. ફક્ત ઠરાવો કર્યે કશો સુધારો થવાનો નથી. આ દિશાએ જૈન મીલમાલેકો કે મોટી પેઢીવાળાઓ અથવા તો એવા લોકો કે જેમના ધંધાઓમાં બીજાઓને રાખવાનો અવકાશ હોય તેવા જૈન ગૃહસ્થોનું લીસ્ટ તૈયાર કરવું જોઇએ અને તે સર્વના ઉપર બને તેટલા જૈનોને ગોઠવવાનું દબાણ લાવવું જોઇએ. ગામ-

ડામાં ચાલી શકે તેવા તેમજ વિધવા તથા અસહાય બહેનો રોકાઈ શકે અને બે પૈસા કમાઇ શકે તેવા ગૃહઉદ્યોગોની સ્થળે સ્થળે સ્થાપના કરવી જોઇએ. આ ઉપરાંત જે બેકાર ભાઇઓને આપણે કામ મેળવી આપી ન શકીએ તેમના જીવનની ઓછામાં ઓછી જરૂરિયાત–અન્ન અને વસ્ત્ર–પુરા પડે એવો કોઈ પ્રબંધ પણ થવો જોઈએ. બેકારીનો પ્રશ્ન ભારે વિકટ છે. અને તેને દેશની પરાધીનતા સાથે બહુ ગાઢ સંબંધ છે તેથી તે પ્રશ્નનો સંગીન અને સાચો નીકાલ લાવવો આજે અશકય છે. એમ છતાં પણ એ દિશાએ બને તેટલી રાહત આપવી એ આપણા સર્વનો ધર્મ છે.

દાનની દિશા બદલો—

આ કેળવણીપ્રચાર કે બેકારીનિવારણની દિશાએ ઠરાવો કે યોજનાઓ આપણને બહુ દૂર લઈ જઈ શકે તેમ નથી. તે બન્ને બાબતમાં આખરે તો દ્રવ્યની જ જરૂર છે અને તે માટે ધનવાનોએ આગળ આવવાની જરૂર છે. જૈન ધનવાનો પોતાની દાન વૃત્તિ માટે જગમશહુર છે; પણ આજે દાનના પ્રવાહો બદલાવાની જરૂર છે. હાલની પરિસ્થિતિ બરાબર ધ્યાનમાં લઇ સમાજનું કલ્યાણ વિશેષ કેમ સધાય અને દાનના સાત ક્ષેત્રો પૈકી કયા ક્ષેત્રોને દાનની વિશેષ જરૂરિઆત છે તેનો ખ્યાલ કરીને તે ક્ષેત્રોમાં દાનનો પ્રવાહ વાળવો જરૂરી અને ઉપયોગી છે. આજે જૈન સમાજનો અનેક રીતે હ્રાસ થઇ રહ્યો છે. સંખ્યા ઘટતી જાય છે; આર્થિક પરિસ્થિતિ બગડતી જાય છે! કેળવણીમાં પણ સારી રીતે પછાત છે. એ સમાજ ક્ષીણ થશે તો ભવ્ય જિનાલયોને કોણ સાચવશે? અને જ્ઞાનભંડારોનો કોણ ઉપયોગ કરશે? માટે આજે તો અન્ય દાનક્ષેત્રોને ગૌણ બનાવીને શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓની સ્થિતિ સુધારવા પાછળ જ સર્વ દાન પ્રવાહોની એકીકરણ થવાની જરૂર છે. પારસી પંચાયત ફંડની યોજના એક નાની સરખી પારસી કોમને કેટલી બધી આશીર્વાદરૂપ બનેલ છે.

શું આપણે ત્યાં આવું મોટું ફંડ ઉભું થઇ ન શકે કે જે કોમની કેળવણીની જરૂરિયાતોને બરોબર પહોંચી વળે અને વધતી જતી બેકારીમાં પણ રાહત આપી શકે ? જુની દૃષ્ટિ અને ઘરેડવાળાં દાનવીર સાધર્મીભાઇઓને આ બાબતનો યોગ્ય વિચાર કરવા મારી આગ્રહપૂર્વક વિનંતી છે.

આપણી પક્ષાપક્ષી અને મતભેદો—

આજે આપણો જૈન સમાજ પક્ષાપક્ષી અને મતભેદોથી છિન્નભિન્ન થઈ રહ્યો છે. વિચારભેદ જો પ્રામાણીક અને તન્દુરસ્ત હોય તો તે વડે સમાજ આગળ વધે છે. પણ આપણા મતભેદો એકાએક મનભેદ ઉત્પન્ન કરી બેસે છે. આપણામાં અન્ય વિચાર ધરાવનારાઓ માટે સહિષ્ણુતા નથી, ઉદારતા નથી. આપણામાં દીર્ઘદર્શી, પ્રતિભાશાળી, ઉદાર ચિત્ત અને સમાજનું શ્રેય યાને સેવા કરવાની ધગશ અને ચીવટવાળા આગેવાનોની ખામી છે. હું કોઈ પણ પક્ષનો માણસ નથી, અને કોઈ પણ પક્ષને દોષ દેવા ઇચ્છતો નથી. ફક્ત આજની સ્થિતિનું મને લાગે છે તેવું નિરૂપણ કરવાનો મારો ઉદ્દેશ છે. મને લાગે છે કે આપણામાં વાસ્તવિક વિચારણા કરવા માટે જોઇતું જ્ઞાન અને મધ્યસ્થ વૃત્તિ નહિ હોવાના કારણે સર્વનો ઉદ્દેશ સમાજનું કલ્યાણ કરવાનો હોવા છતાં તે ઉદ્દેશ અસિદ્ધ જ રહે છે અને જ્યારે બીજા સમાજો પોતાની હસ્તી અને ઉત્કર્ષ માટે સંગઠન સાધે છે અને પોતાનું કામ આગળ ચલાવે છે ત્યારે આપણે વિષય કષાયના ભોગ બનીને અંદર અંદર પક્ષાપક્ષી અને કલહો ઉત્પન્ન કરીએ છીએ અને પાછા પડીએ છીએ. આ સ્થિતિ ભારે દુઃખ ઉપજાવે તેવી છે. આ યુગ સંગઠનનો છે. સંગઠન વિનાનો સમાજ ગમે તેટલો સુસંપન્ન અને સમૃદ્ધ હોય તો પણ આજના તીવ્ર સ્થિતિકલહ સામે ટકી શકતો નથી. આ બાબત ધ્યાનમાં લઇને આપણા પક્ષ ભેદની દીવાલો જમીનદોસ્ત કરીને સર્વ સંમત એવા કોઇ કાર્યક્રમ ઉપર આપણે એકત્ર થવું જોઇયે. શું એ આપણે કરી ન શકીએ ?

સમાજમાં દેખાતા ત્રણ વર્ગો—

આપણા સમાજના વિચારપક્ષોનો આપણે બારીકાઇથી વિચાર કરીશું તો આપણને આપણો સમાજ ત્રણ વર્ગમાં વહેંચાયલો માલુમ પડશે. (૧) સ્થિતિચુસ્ત વર્ગ (૨) ઉદાસીન વર્ગ (૩) સુધારક વર્ગ. આ વર્ગોની કૉન્ફરન્સ ઉપર પણ બહુ ગંભીર અસર પડી છે. એક બીજા વર્ગ વચ્ચેનો અણગમો અને કેટલેક અંશે વિરોધની લાગણીને લીધે અને એકબીજાની ખેંચાતાણીને લીધે આ કૉન્ફરન્સની સંસ્થા સમાજને ઉપયોગી તથા જરૂરી સંસ્થા હોવા છતાં સમાજની જોઇતી સેવા બજાવી શકી નથી અને આજની શોચનીય સ્થિતિએ પહોંચેલ છે. આ વસ્તુસ્થિતિ સુધારવા માટે દરેક વર્ગે મારા નમ્ર વિચાર પ્રમાણે કેવી દૃષ્ટિ રાખવી જોઇએ તેની ચર્ચા અહિં અસ્થાને નહિ ગણાય.

કષાય ભાવ અટકાવો.—

પ્રથમ તો દરેક વર્ગે સમાજના કલ્યાણને પોતાના લક્ષ્યસ્થાને સ્થાપવું જોઇએ. અને જાહેર પ્રવૃત્તિમાં અંગત રાગદ્વેષને જરા પણ સ્થાન આપવું ન જોઇએ. વળી અન્ય વર્ગની દૃષ્ટિને મધ્યસ્થભાવે ખુલ્લા અને ઉદાર મનથી સમજવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. આમ કરવા છતાં એક વિચાર ઉપર આવી ન શકાય તો એક બીજા માટે ભેદભાવ ઉભો થવા દેવો ન જોઇએ. અને જે જે બાબતમાં મળતાપણું હોય તે તે બાબતમાં એકમેક સાથે મળીને કામ કરવાની ટેવ કેળવવી જોઇએ. આમ કરવાથી આપસઆપસમાં પ્રેમ વધે છે અને સમાજની પ્રગતિ સધાય છે. વિચારભેદને અંગે જે કષાયવૃદ્ધિ થાય છે તે અટકાવવાની ખાસ જરૂર છે. સર્વ અનર્થનું મૂળ કષાયોની વૃદ્ધિ છે. તે અટકાવવા માટે મધ્યસ્થ વૃત્તિ, પરમત સહિષ્ણુતા અને ભિન્ન વિચાર ધરાવનાર વ્યક્તિ કે પ્રશ્ન પ્રત્યે આદરભાવ કેળવવાની ખાસ આવશ્યકતા છે.

સ્થિતિચુસ્ત વર્ગ પ્રત્યે—

જુના અને સ્થિતિચુસ્ત ભાઇઓને મારી એ વિનંતિ કે આપણા શાસ્ત્રમાં પણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ પ્રમાણે વર્તવાનું

કહેલ છે તે તેમણે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. વળી સમભંગીમાં કહ્યું છે તેમ એક જ વસ્તુ જુદી જુદી દષ્ટિથી જોતાં જુદી જુદી લાગે છે પણ ખરી રીતે તે વસ્તુ જુદી હોતી નથી પણ તે વસ્તુને જોવાની દષ્ટિ જુદી હોય છે એજ રીતે એક જ પ્રશ્નનું સ્વરૂપ અને નિરાકરણ ભિન્ન ભિન્ન દષ્ટિથી વિચારનાર માટે જુદું જુદું આવે એ સ્વાભાવિક છે એમ તેમણે વિચારતાં અને એ રીતે સમભાવ કેળવતાં શિખવું જોઇએ અને વિચારફેરથી ભડકવાની આદતથી મુક્ત બનવું જોઇએ.

સુધારક વર્ગ પ્રત્યે—

સુધારક ભાઈઓને મારી એ વિનંતિ છે કે તેમણે બહુ ઝડપથી અને મનસ્વી રીતે વિચારો કરવાને બદલે સમ્યક્ પ્રકારે અને શાન્તિથી વિચારો કરવા જોઇએ અને સમાજને હજુ ખૂબ તૈયાર કરવાનો છે એ લક્ષ્યમાં રાખવું જોઇએ, અને એ રીતે કામ કરવું જોઇએ. કેવળ વિચારોથી સમાજને લાભ થતો નથી, પણ તે સાથે કાંઇ કામ પણ થવું જોઇએ. દરેક પ્રશ્નનો એકાન્તપણે વિચાર કરવો ન જોઈએ પણ બધી બાજુથી તે વિચારાવો જોઇએ. લોકો બુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરતા થાય એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે પણ લોકોમાં ધર્મશ્રદ્ધાની જે જડ છે તેના પાયા હચમચાવી નાંખવાથી લાભ નથી પણ નુકસાન છે એ બાબત ધ્યાનમાં રાખીને વાસ્તવિક સમજ સાથે યોગ્ય ક્રિયાઓ કરીને છાપ પાડવી જોઇએ.

ઉદાસીન વર્ગ પ્રત્યે—

ઉદાસીનતા સેવનારા ભાઇઓને ઉદાસીનતાનો ત્યાગ કરીને, સમાજ સેવાના કાર્યોમાં જોડાવા અને ઉપર જણાવેલ બે વર્ગોની વચ્ચે ઉભા રહીને પોતાની મધ્યસ્થ દષ્ટિથી દરેક બાબતનો ઉકેલ લાવીને સમાજનું નાવ આગળ ચલાવવાનો હું આગ્રહ કરૂં છું.

સંગઠન અને એકતા એટલે જ કૉન્ફરન્સ—

ઉપર જણાવેલ સંગઠન સાધનારી અને ભિન્ન ભિન્ન પક્ષોનું સમાધાન કરીને એકત્ર કરવાની અને કોઇપણ રચનાત્મક કાર્ય-

ક્રમમાં જોડવાની શકયતા કોઇ પણ સંસ્થામાં હોય તો કૉન્ફરન્સ છે. કારણકે કૉન્ફરન્સ કોઇ એક વર્ગની કે કોઈ એક પક્ષની સંસ્થા નથી. તેનું હંમેશનું વલણ મધ્યસ્થનું છે અને રહેવાનું. મતભેદના વિષયો બહુ જ થોડા છે; સમાજસેવાની ભૂમિકા બહુ વિશાળ છે. જૈનસમાજની શિક્ષણ વિષયક અને આર્થિક પરિસ્થિતિમાં બને તેટલો સુધારો અને પ્રગતિ થવી જ જોઈએ, એ વિષે બે મત છે જ નહિ. આપણાં મંદિરો અને આપણી ધર્મશાળાઓ—આપણા ઉપાશ્રયો અને આપણા જ્ઞાનભંડારો—આ આપણી સર્વની સર્વસામાન્ય મીલ્કત છે અને તે આપણ સર્વેએ સાથે મળીને સંભાળવાની છે. છાત્રાલયો ઉભાં કરવાં, શિક્ષણ સંસ્થાઓ ખોલવી, ઉદ્યોગાલયો ઉઘાડવાં, શિષ્યવૃત્તિઓ સ્થાપવી, વિધવા બહેનોને આધાર આપવો, નિરાશ્રિતોને આશ્રય દેવો, બેકારોને ઠેકાણે પાડવા—આ બધું કરવામાં કયો મતભેદ આડો આવે તેમ છે? ભૂતકાળના પૂર્વગ્રહોને વિસારીને આ બધું વિચારવાને—આપણી વર્તમાન સ્થિતિ સુધારવાને—અન્ય કોમોની હરોળમાં આપણું પ્રતિષ્ઠિત સ્થાન જાળવવાને—રાજકારણ તેમ જ અન્ય ક્ષેત્રોમાં આપણું પ્રભુત્વ જમાવવાને—આપણે શું એકત્ર થઇ ન શકીએ? આ પ્રશ્નનો નિર્ણય અહિ હાજર રહેલા પ્રતિનિધિઓએ જ માત્ર નહિ પણ આખા જૈનસમાજે કરવાનો છે.

આખા જૈન સમાજનું સંમેલન—

આ પ્રસંગે મારી નજર સામે અનેક બાબતો આવીને ઊભી રહે છે. આ આપણું સંમેલન તો જૈન સમાજના માત્ર એક જ વિભાગનું છે. આખા જૈન સમાજનું સંમેલન હજુ સુધી શકય બની શકયું નથી. વળી જ્યારે આપણા એક વિભાગમાં જ પુરૂં સંગઠન આજે નથી તો ત્રણ ફીરકાઓના સંગઠનની આશા રાખવી એ જો કે ઇચ્છનીય તો છે પણ બહુ વ્યવહારૂ લાગતી નથી.

આખા સમાજનું સંમેલન શકય કરવાને માટે પ્રથમ તો એક વિભાગે બીજા વિભાગ સાથે ઝઘડા કરતા અટકવું જોઈયે.

અને જે પ્રશ્નોમાં એકત્ર થવામાં ખાસ અડચણો ન હોય તેમાં એકત્ર થવું જોઇયે. અને એ રીતે એકત્ર થતાં સારૂં પરિણામ આવવાની આશા રાખી શકાય. સર્વ ફીરકાવાળાઓએ સંકુચિત મનોદશામાંથી મુક્ત થવું જોઈએ. પણ તેમ થતું નથી એ ભારે ખેદની વાત છે.

રાષ્ટ્રીય રચનાત્મક કાર્યક્રમ—

વળી આવા સંમેલનને માત્ર કોમની જ વાતો કરીને સંતોષ માનવો ન જોઇએ. આપણે એક મોટા રાષ્ટ્રના અંગભૂત અવયવ છીએ. આજે રાષ્ટ્રમાં અનેક દિશાએ પુનર્વિધાન ચાલી રહ્યું છે. ખાદી, સ્વદેશી, અસ્પૃશ્યતા નિવારણ, મદ્યનિષેધ, કોમી એકતા— આ બધાં આજનાં રચનાત્મક કાર્યક્રમનાં મહત્ત્વનાં અંગો છે. જગદ્‌વંદ્ય મહાત્મા ગાંધીજી આજે જગતભરમાં અહિંસાનો અહાલેખ જગાવી રહ્યા છે. આ બધા કાર્યમાં આપણે શું ફાળો આપી શકીએ તેમ છીએ તે આપણે વિચારવાનું છે. તે કાર્ય જેટલું રાષ્ટ્રીય મહાસભાનું છે તેટલું જ આપણે છે. આવી કોમી પ્રવૃત્તિને કેવળ કોમીભાવનાના ખાડામાં દટાઈ જતી બચાવવા આપણે ઈચ્છતા હોઇએ તો જેટલો ભાર આપણે આપણા અંગત પ્રશ્નો ઉપર મુકીએ તેટલો જ ભાર આપણે અખિલ રાષ્ટ્રના રચનાત્મક કાર્ય ઉપર મુકવો જોઇએ. દેશની સ્વતંત્રતા શિવાય ખરી સામાજીક કે ધાર્મિક સ્વતંત્રતા સંભવતી નથી.

આજની દેશની તેમજ દુનિયાની પરિસ્થિતિ—

આજે દેશમાં વાણીસ્વાતંત્ર્યના પ્રશ્ન ઉપર સત્યાગ્રહની લડતનાં મંડાણ મંડાઈ ચુકયાં છે, અને દેશના એક પછી એક આગેવાન નેતાઓ જેલની દીવાલો પાછળ પુરાતા જાય છે. આ રીતે આખા દેશનું વાતાવરણ ખુબ તંગ બનતું જાય છે. વળી યુરોપમાં ચાલી રહેલો વિગ્રહ ચોતરફ પોતાની વિષમય જવાળાઓ ફેલાવી રહ્યો છે અને માણસોનો મગતરા માફક ઘોર સંહાર કરી રહ્યો છે. આ જવાળા આ દેશ ઉપર કયારે ફેલાશે અને આ વિગ્રહનું

પરિણામ કેવું આવશે તે કોઇ કહી શકતું નથી. આજે આપણે કોઈ મોટી ઉથલપાથલના યુગમાં બેઠા છીએ. આ પ્રકારની માનસિક અસ્વસ્થતા નીચે આપણે એકત્ર થયા છીએ. આ આખી પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લઇને જૈન સમાજનું શ્રેય સધાય એવો કોઇ નિશ્ચિત કર્તવ્ય માર્ગ આપીને નિર્ણીત કરી શકીએ તો આપણું અહિં મળવું સાર્થક થયું લેખાશે.

અન્તિમ વિજ્ઞાપન—

ભાઇઓ અને બહેનો ! હું વિદ્વાન નથી; નવા જમાનાનો સુધારક યુવાન નથી; તેમ જ જુના જમાનાનો સ્થિતિચુસ્ત વૃદ્ધ પણ નથી. પરન્તુ મારી ધર્મ તેમ જ શાસ્ત્ર પ્રત્યે સદ્‌વૃત્તિ છે અને જુનામાંથી તેમ જ નવામાંથી જે કંઈ સારૂં હોય તે જાણવા-મેળવવાનો જિજ્ઞાસુ વિદ્યાર્થી છું, અને તેનો સમન્વય કરવામાં જ દેશનું અને તેના અવયવરૂપ ભિન્ન ભિન્ન સમાજનું હિત તેમજ પ્રગતિ રહેલ છે એમ હું માનવાવાળો છું મારી શક્તિ તથા જ્ઞાન અલ્પ છે એ હું જાણું છું. એમ છતાં આપણી આજની પરિસ્થિતિ સંબંધમાં મને જે કાંઇ લાગ્યું છે તે મેં નિખાલસપણે અહિં કહ્યું છે. આમાં રહેલી ઉણપોને આપ ભુલી જશો અને તે પાછળ રહેલા ભાવને આપ સ્વીકારશો. આપણે આજે જે કાર્ય કરવા ભેગા થયા છીએ તેમાં આપણુને શાસનદેવતા સન્મતિ આપે જેથી સમાજની પ્રગતિનો સાધક કોઇ ચોક્કસ નિર્ણય અથવા તો કાર્યક્રમ આપણે ઘડી શકીએ એવી પ્રાર્થના તથા આશા સાથે આ મારૂં વક્તવ્ય હું પુરૂં કરૂં છું. આપ સર્વનો આ પદ ઉપર મને નિયોજવા માટે હું ફરીથી અન્તઃકરણપૂર્વક ઉપકાર માનું છું.

शिवमस्तु सर्वजगतः परहित निरता भवन्तु भूतगणाः ।
दोषाः प्रयान्तु नाशं सर्वत्र सुखीभवन्तु लोकाः ॥

પારેખ છોટાલાલ ત્રીકમલાલ વકીલ
ના વંદન.